

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Січкарь А.Д.,

*старший викладач кафедри педагогіки,
психології дошкільної освіти та родинного
виховання Педагогічного інституту*

Київського університету імені Бориса Грінченка

СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ

У статті висвітлюється проблема підготовки національних педагогічних кадрів з дошкільної освіти в Україні в період УНР (1917-1919 р.р.)

Актуальність дослідження. Наявна система суспільної дошкільної освіти України вимагає вдосконалення відповідно до нових соціальних цілей і педагогічних завдань, а саме: гуманістичне виховання вільної особистості, якій властиві саморозвиток і самореалізація. Дошкільні заклади – вагомий соціокультурний інститут, який повинен підготувати юних громадян України як до активної участі в майбутньому в житті держави, так і до реалізації своїх можливостей.

Україна з давніх часів мала прогресивні гуманістичні ідеї та досвід у вихованні дітей, у створенні системи дошкільного виховання, у розробці теоретичних засад національного виховання. Зокрема, визначною для сучасної системи дошкільної освіти є педагогічна спадщина С. Русової, яка не лише не втратила своєї актуальності в наш час, а знаходить широке втілення в розбудову сучасної національної системи освіти.

Важливим для вивчення та аналізу історії становлення суспільного дошкільного виховання України є період другої половини ХІХ – початку ХХ століття, оскільки саме він є багатий на суспільно-політичні,

економічні, культурологічні події, що визначили доміанти освіти, дошкільної зокрема.

Особливий науковий інтерес становить вивчення процесу розвитку теорії і практики суспільного дошкільного виховання в період Української Народної республіки (1917-1919 р.р.). Складні і трагічні для України роки: боротьба за владу різних політичних сил, іноземна інтервенція, не обмежили освітній поступ до гуманістичної педагогіки. В ці роки було здійснено освітню реформу, закладалися основи національної системи освіти, в тому числі і в галузі суспільного дошкільного виховання.

Стан розвитку дошкільної освіти у другій половині XIX – на початку XX століть в Україні висвітлено в працях вчених Л. Артемової, Н. Дем'яненко, І. Дичківської, Т. Куліш, С. Попиченко, Т. Поніманської, І. Прудченко, Т. Слободянюк, М. Стельмаховича, І. Улюкаєвої; у теоретичних працях перших організаторів дошкільного виховання в Україні (Н. Лубенець, С. Русової, І. Сікорського, О. Толмачевської та ін.).

Проблема особистості педагога у психолого-педагогічній спадщині С. Русової була предметом досліджень О. Проскури, О. Коваленко, І. Пінчук, В.Сергєєвої, Н. Малиновської та інших учених.

Педагогічна спадщина даного періоду дає можливість критично оцінити минуле, переосмислити його і найбільш цінне використати в розвитку сучасної національної системи дошкільного виховання.

Метою статті є дослідження історії становлення інституту підготовки фахівців з дошкільної освіти в Україні в період Української Народної республіки (1917-1919р.р).

Виклад основного матеріалу дослідження. 17 березня 1917 року у Києві зібралися представники різних політичних партій, культурних, професійних установ та товариств, громадськість і створили Українську

Центральну Раду. Українська Центральна Рада обрала головою Михайла Грушевського.

У структурі створеного Центральною Радою ще в серпні 1917 року Генерального секретарства народної освіти (з 8 січня 1918 року – Міністерство народної освіти) був відділ позашкільної освіти і дошкільного виховання. Суспільне дошкільне виховання фактично увійшло до державної системи освіти, що мало велике значення для його розвитку в подальші роки.

Очолила цей відділ С. Русова, відома українська громадська діячка, педагог. С. Русова була серед провідних викладачів Фребелівського педагогічного інституту, де з 1911 року читала курс дошкільної педагогіки. З її ім'ям пов'язані всі заходи, здійснені в ці роки в Україні для поширення суспільного дошкільного виховання і підготовки для нього педагогічних кадрів. С. Русова вважала питання особистості педагога центральним питанням у розв'язанні проблем освіти. Педагог-вихователь, за концепцією С. Русової, виступає як організатор, керівник процесу виховання, а не як єдиний, неперевершений авторитет, за яким необхідно слідувати. Тим самим, С. Русова протестувала, на думку В. Сергєєвої, проти авторитарної системи виховання [8, с.66-67].

С. Русова всіляко підтримувала Генерального секретаря освіти І. Стешенка, який з усією рішучістю втілював гасло – «українізація народної освіти, всіх шкіл, всіх освітніх організацій» [1, с. 276]. Цю лінію С. Русова проводила і в дошкільному вихованні. У найкоротший термін вона розробила концепцію українського національного дитячого садка, яку виклала потім у праці «Дошкільне виховання» (1918р.). Ця концепція у своїй основі була глибоко гуманістичною, демократичною і співзвучною напрямом прогресивної вітчизняної та зарубіжної педагогічної думки.

Вивчаючи проблеми організації українських дитячих садків та притулків, особливо ретельно при підготовці до Всеукраїнського учительського з'їзду (1917р.) та до Першого Всеукраїнського з'їзду «Просвіти», С. Русова дійшла висновку про відсутність кваліфікованих українських педагогів для роботи з дітьми: «... тут виявилось трагічне явище – брак українських провідниць для дитячих організацій» [8, с. 68].

З огляду на це, одним з перших своїх завдань І. Стешенко та С. Русова вбачали в українізації вищих навчальних закладів, зокрема Фребелівського інституту.

Восени 1917 р. в Інституті поряд з російськими відкрилося й українське відділення, яке очолила С. Русова. У книзі «Мої спомини» вона писала: «...Одною з перших моїх акцій було українізувати Фребелівський інститут» [1, с.277]. С. Русову обрали товаришем (заступником) директора. Інститут готував свідомі українські кадри для українського за духом, формою і змістом дитячого садка. Фактично це була перша українізована вища школа.

Про цю визначну подію знаходимо таку інформацію у пресі того часу: «Київський педагогічний інститут при Фребелівському товаристві з 1-го вересня при інституті, крім російського дошкільного відділу, одкриває український дошкільний відділ з викладами на українській мові. Курс 3-х річний. До інституту приймаються чоловіки і жінки з середньою освітою, або вчителі і вчительки з двоохрічним стажем»

Окрім того, за сприянням С. Русової, у 1918 році МНО Української Народної республіки було випущено «Порадник діячам дошкільної освіти і дошкільного виховання». У ньому, зокрема, зазначалось: «... надзвичайно важно, щоб на чолі дошкільної справи стояли люди з педагогічною освітою, або ті, котрі пройшли курс дошкільного виховання у вищій школі, наприклад, у Фребелівському інституті» [8, с. 68].

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Вирішальну роль у створенні українського національного дошкільного виховання в УНР відводилась педагогічним кадрам. Проте, як згадувала С.Русова, «...для організації українських дитячих садків ніде не можна було знайти керівниць-українок» [1, с. 277]. Тому значна увага у ці роки приділялася підготовці саме цих кадрів для суспільного дошкільного виховання.

У ці роки С. Русовою проводилась певна робота щодо розроблення критеріїв добору та створення змісту фахового вдосконалення педагогів дошкільних закладів. Про це свідчить інформація Департаменту позашкільної освіти і дошкільного виховання:

«З 15 квітня по 30 травня цього року відділом дошкільного виховання Департаменту позашкільної освіти були улаштовані курси по дошкільному вихованню. Слухачів на курсах було коло 40 душ. На окремі лекції записалось 7 чоловік. Серед слухачів було чимало виховательок київських шкіл і керівниць дитячих садків. Земства прислали на курси 6 стипендіаток: 3-х на земський і 3-х на державний кошт.

Скінчило курси 34 особи, з них 3 чоловіка.

По освіті курсистки поділялись так:

- 6 осіб, які вчаться по вищих школах,
- 14 осіб з середньою освітою,
- 12 осіб нижче середньої,
- 2 осіб з домашньою.

На курсах викладалися теоретичні і практичні лекції. Склад лекторів був такий:

Теоретичний курс:

1. Артоболевський, біологія і про екскурсії.
2. Володимирський, дефективні діти.
3. Власенко, фізичне виховання.

4. Дорошенко І.О., про клуби і майдани, і робота в бібліотеці.
5. Зерова, українська мова.
6. Зіньківський, психологія дитини.
7. Русова, дошкільне виховання дитяча література.
8. Толмачівська, теорія ігор.
9. Щербаківський, українське мистецтво.

Практичний курс.

1. Іконнікова, ліплення, вирізування, малюнок.
2. Петрушевський, гра.
3. Стеценко, дитячі співи.
4. Сироватка, художня праця.
5. Томкевич, ручна праця.

З другого тижня курсів слухачки почали відвідувати дитячі садки м. Києва, знайомились зі щоденною працею з дітьми в садках. Керівниці декотрих садків давали для слухачок зразкові уроки.

Всього слухачки перебували в 6 дитячих садках. Відвідавши кілька разів дитячий садок, декотрі слухачки склали доклади, які читались і обговорювались на призначених для цього годинах.

Крім садків, слухачки ознайомились з працею зразкового «приюта-ясел» на Подолі.

Теоретичні знання слухачки поповнювали читанням книжок по питаннях дошкільного виховання, для якої мети при курсах була улаштована маленька бібліотека.

Гарний склад лекторів і їхні талановиті виклади, дуже зацікавлювали слухачок і залишили багато матеріалу в душі молодих працівниць по дошкільному вихованню» [8, с. 6]

У квітні 1917 р. при Фребелівському педагогічному інституті були організовані курси з підготовки фахівців для роботи в українських і єврейських яслах, дитячих садках, притулках

У серпні 1917 року Міністерством Освіти і Науки Української Народної республіки, очолюваним І. Стешенком було скликано Другий Всеукраїнський учительський з'їзд. Хоча С. Русова виступала з доповіддю про позашкільну освіту в Україні, питання організації дитячих садків, українізації уже існуючих, підготовки українських педагогів, їх фахового удосконалення були у центрі уваги доповідачів і делегатів.

Завдяки зусиллям С. Русової здійснювалася послідовна політика у галузі суспільного дошкільного виховання. Як зазначалося у зверненні відділу від 11 жовтня 1917р. до Генерального секретаря освіти, головне його завдання – організація дошкільного семінарію для поширення цієї справи по всій Україні і підготовки «діячів дошкільного виховання». Семінарій замислювався як науково-методичний центр, де б консультували дошкільних працівників і пропагували ідеї суспільного виховання. До роботи в семінарію залучали досвідчених фахівців.

Був українізований і другий навчальний заклад, що готував працівників для дошкільних закладів – школа нянь-фребелічок Київського товариства народних дитячих садків, очолюваний Н. Лубенець. Збори товариства у квітні 1917р. ухвалили перебудувати роботу школи, спрямувавши її на підготовку педагогічного персоналу для українських дитячих садків. Запроваджувалось викладання української мови, загальної і дитячої української літератури, а також історії та географії. До речі, збори вирішили не українізувати садки, відкриті раніше, оскільки половина дітей у них були «великоросами», а паралельно з ними створювати нові українські дитячі заклади.

У 1917-1918 роках найбільшою проблемою була нестача коштів на утримання дитячих садків Товариства та школи нянь-фребелічок. Не дочекавшись підтримки з боку Міської управи, Товариство фактично припинило свою діяльність, а його незмінний голова з 1918 по 1919 рік працювала інструктором у Секції дошкільного виховання Київської

Губнаросвіти, який займався питаннями соціального захисту знедолених та осиротілих дітей, адже таких в Україні у результаті революційних подій та громадянської війни було дуже багато.

У цей період Н. Лубенець організовувала курси з підготовки вихователів, читала лекції на курсах соціального виховання, водночас брала активну участь у відкритті притулків, дитячих майданчиків у різних районах Києва, опікувалася питаннями облаштування дитячих бібліотек, агітаційною роботою з батьками. Про активну діяльність Н.Лубенець у цей період свідчать такі факти: у 1919 р. лише у Лук'янівському районі Києва за її ініціативи було відкрито п'ять дитячих садків, у Єврейському народному будинку виділено кімнату для влаштування національного дитсадка.

Серед заходів, спрямованих на забезпечення підготовки національних педагогічних кадрів, особливе місце посідали спеціальні курси, що працювали у квітні-травні 1918 р. На їхніх випускників (50 осіб) покладалися великі надії у справі відкриття перших українських національних дитячих садків. До програми навчання, крім традиційних тем, які ознайомлювали слухачів з основами теорії і методики дошкільного виховання й особливостями дітей дошкільного віку, увійшла й тема «Українознавство». Обсяг матеріалу був незначний і обмежувався знаннями, необхідними майбутнім вихователям для роботи з дітьми [10].

Чільне місце серед сподвижників дошкільної справи в Україні, а саме розвитку теоретичних засад організації суспільного дошкільного виховання, підготовки педагогічних кадрів, належить І.Сікорському – засновнику і першому директору Фребелівського педагогічного інституту, голові Фребелівського товариства сприяння справі виховання дітей. Його перу належить понад сто наукових праць. Багато його книг та статей присвячені проблемам дитячої та педагогічної психології, зокрема такі: «Психологічне значення дитинства і дошкільного періоду», «Психологічні основи виховання

і навчання», «Про розумовий і моральний розвиток і виховання дітей», «Виховання у віці першого дитинства», «Душа дитини» та інші.

В основу педагогічної підготовки вихователів І. Сікорський ставив знання загальної психології і психології дитячого віку, зокрема особливого значення надавав прикладній психології, що передбачає безпосереднє спостереження за дітьми для вивчення їх здібностей, настрою, і «всієї загадкової глибини дитячої свідомості». Наряду з цим, він підкреслює значення для підготовки майбутніх фахівців вивчення дошкільної педагогіки «.....недостатнє знайомство з дошкільною педагогікою, забирає у педагога дев'ять десятих його професійних цінностей, низводячи його на ступінь простого викладача навчальних предметів» [7, с.52]. Високою і благородною він називає професію вихователя і наголошує на необхідності покликання для її здійснення

В.Зеньківський гідно продовжив справу І.Сікорського з розбудови дошкільної освіти та створення теоретичних наукових засад виховання дітей дошкільного віку в період 1917-1919 р.р. Він читав лекції з психології в Фребелівському інституті, був директором цього навчального закладу, що готував «керівниць дитячих садків». Книгою «Соціальне виховання, його завдання і шляхи» В. Зеньківський започаткував розробку нової галузі педагогічної науки – соціальної педагогіки. У цій праці розглянуто проблеми виховання дітей дошкільного віку та розкрита роль дитячих садків у соціальному вихованні.

Активно долучилася до заходів спрямованих на забезпечення підготовки національних педагогічних кадрів О.Толмачевська – викладач Фребелівського педагогічного інституту. Вона читала лекції на спеціальних курсах в квітні-травні 1918 року, пропагувала на сторінках професійних видань прогресивні ідеї організації виховного процесу з дітьми дошкільного віку, які в умовах реформування суспільного дошкільного виховання є актуальними сьогодні: гра – провідний вид діяльності дошкільника; головний

принцип організації усіх занять з дітьми – дієвість і творчість; об'єднання всіх видів діяльності дітей однією темою дня; організація комплексних занять та інші.

Щодо особистості вихователя, О. Толмачевська зазначала: «...вихователь повинен уміти ввійти в інтереси дітей і жити з ними спільним життям» [9, с. 21].

Значний вклад у підготовку національних педагогічних кадрів в період Української Народної Республіки внесли фахівці з дошкільного виховання І. Дорошенко, О. Іконнікова, Петрушевський, Сироватка, Томкевич та інші.

6 жовтня 1918 р. урочисто було відкрито в Києві перший Державний Український університет, а 22 жовтня — другий Український університет у Кам'янці - Подільському

Ще одним кроком в оформленні суспільного дошкільного виховання як рівноправної ланки в системі народної освіти стала ухвала на початку 1919 р. Радою Міністрів Української Народної республіки Закону «Про надання прав державної служби співробітникам позашкільної освіти і дошкільного виховання». За ним різні категорії дошкільних працівників (завідувачі відділів, інструктори різних рівнів, керівники дошкільних закладів) прирівнювалися до відповідних категорій працівників початкової, середньої і вищої школи. Для кожної категорії визначався освітній ценз.

Цей закон був прийнятий на прохання департаменту позашкільної освіти і дошкільного виховання, який, обґрунтовуючи своє подання, зазначив, що серед учителів середніх і початкових шкіл є чимало охочих піти у дошкільне виховання, але їх стримує відсутність пільг, якими користуються вчителі державної служби. Отже, урядова ухвала мала сприяти залученню до роботи з дошкільниками нових людей.

Нетривалий у часі період існування Української Народної республіки ознаменувався значними успіхами в розвитку суспільного дошкільного виховання: дошкільне виховання увійшло в державну освітню систему; були розроблені теоретичні засади організації українського національного дитячого садка; здійснювалася планомірна підготовка національних педагогічних кадрів для роботи з дітьми дошкільного віку з орієнтацією на кращі здобутки вітчизняного і світового досвіду; соціальний захист дошкільних працівників знайшов відображення в Законі «Про надання прав державної служби співробітникам позашкільної освіти і дошкільного виховання».

Ідеї, які народжувались в зазначений період, не втратили актуальності і в наш час, вони знайшли своє відображення в сучасній системі дошкільної освіти. Ці ідеї покладені в основу проекту Концепції дошкільного виховання в Україні, Базового компоненту дошкільної освіти в Україні, Закону України «Про дошкільну освіту», Закону «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти (щодо організації навчально-виховного процесу)», в якому передбачено зміни до Закону України «Про освіту», а саме, запровадження обов'язкової дошкільної освіти дітей 5-річного віку, Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі».

В статтє освещена проблема подготовки национальных педагогических кадров для дошкольного образования в Украине в период УНР (1917-1919г.г.)

ЛІТЕРАТУРА

1. Артемова Л.В. Історія педагогіки України / Любов Вікторівна Артемова. – К., 2006. – 426 с.
2. Педагогічна спадщина Софії Русової і сучасна освіта : наук.-метод. посіб. / за ред. В. Г. Слюсаренко, О. В. Проскури. – К. : ІЗМН, 1998. – 196 с.
3. Попиченко С. С. Розвиток теорії суспільного дошкільного виховання в Україні / Світлана Сергіївна Попиченко. – Умань, 1998. – 197 с.
4. Про дошкільну освіту: Закон України. – К., 2001. – 267 с.

5. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори : у 2 кн. Кн. 1 / Софія Федорівна Русова; за ред.. С. І. Коваленко, І. М.Пінчук. – К. : Либідь, 1997. – 272 с.
6. Русова С. Ф. Национализация школы / Софія Федоровна Русова // Рус. шк. – 1908. – № 11. – С. 7.
7. Сикорский И.А. Психологические основы воспитания и обучения / Иван Александрович Сикорский // Изд. 3 дополн. – К., 1909. – 93 с.
8. Теоретичні питання освіти та виховання : зб. наук. праць / за ред. М. Б. Євтуха; уклад. О. В. Михайличенко. – К. : КДЛУ, 2001. – 146 с
9. Толмачевская Е.А. Опыт занятий без обучения грамоте /Е.А. Толмачевская// Дошкольное воспитание. – 1911. – № 4. – С. 216-223.
10. Улюкаєва І. Історія розвитку суспільного дошкільного виховання в Україні / Ірина Улюкаєва. – Запоріжжя : Просвіта, 2004. – 427 с